

MEKÂNSAL BELLEĞİN ŞİİRE YANSIMASI: ÜSKÜP ÖRNEĞİ

 Alev SINAR UĞURLU*

ÖZET

Türk milletinin beş yüzyıllık mazisiyle bağlı olduğu, bedel ödeyerek vatan edindiği ve yine ağır bedeller ödeyerek çekilmek zorunda kaldığı Rumeli, tarihî yaşanmışlıkları en değerli malzeme olarak gören edebiyatta yansımaları bulmuştur. Gerek nazımda gerek nesirde Balkanlar'daki Türk varlığını işleyen pek çok eser verilmiştir. Bu eserlerde hem bu topraklardaki Türk hâkimiyeti hem de Balkan Türklerinin yaşadıkları facialar işlenmiştir. Bu geniş coğrafya içinde Balkanlar'daki en önemli serhat şehirlerinden olan ve 520 yıl boyunca Türk hâkimiyeti altında kalan Üsküp adı en fazla anılan, kişisel ve toplumsal belleklere kaydedilmiş şehirlerden biridir. Bu uç şehri romanlara, gezi kitaplarına yansıdığı gibi şiirlerde de işlenmiştir. Bu çalışmada Yeni Türk şiirine Üsküp'ün mekân bellek ilişkisi içinde nasıl yansıdığı üzerinde durulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Balkanlar, Üsküp, şiir, mekân, bellek

Reflection of The Spatial Memory in Poetry: The Case of Skopje

ABSTRACT

Rumelia has been home for Turks for over five centuries. No small amount of blood was shed during both the conquest of Rumelia and her loss. Thus, Rumelia has become a material for literature, with her precious experiences and stories. In prose and in verse many works were written about the Turkish presence in Rumelia. The reign of Turks in that area and the sorrows of Balkans Turks during the tragedy of the loss of Rumelia have become subject for these works. Skopje had been under Turkish rule for five hundred and twenty years. It was an important stronghold; its name is etched into collective memory. This city has been an inspiration for poems as well as being for novels and travel writings. In this study, it is aimed to determine how Skopje is depicted in Modern Turkish poetry in terms of setting - memory relation.

Key Words: Balkans, Skopje, poetry, setting, memory

---

* Prof. Dr., Bursa Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Bursa / TÜRKİYE, alevsinar@uludag.edu.tr

Araştırma Makalesi / Research Article

Atıf / Cite as: Sinar Uğurlu, A. (2023). Mekânsal belleğin şiire yansımaları: Üsküp örneği. *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 24(44), 279-291. <https://dx.doi.org/10.21550/sosbilder.1077474>

Gönderim Tarihi / Sending Date: 22 Şubat / February 2022

Kabul Tarihi / Acceptance Date: 8 Mart / March 2022

“Yaşananları, öğrenilen konuları, bunların geçmişle ilişkisini bilinçli olarak zihinde saklama gücü, dağarcık, akıl, hafıza, zihin” (<http://www.tdk.gov.tr>) şeklinde TDK sözlüğünde açıklanan bellek insanın düşünce dünyasının temelini oluşturur. Psikoloji Sözlüğü’nde bellek “Yaşantıları, öğrenilen konuları, bunların geçmişle ilişkisini bilinçli olarak zihinde saklama gücü; hafıza” (Bakırcıoğlu, 2012: 145) olarak tanımlanmaktadır. İnsanın belleği yaşadıklarını, gördüklerini, izlenimlerini kodlar, bu kayıtları depolar ve bir uyarının etkisiyle kaydettiklerini geri çağırır. Bu geri çağırma, hatırlamadır. Bu hatırlamalar arasında içinde geçmişte yaşanan mekânlar da vardır ve mekânın hatırlanmasıyla geçmişin devam etmesi mümkün kılınır. Böylece geçmiş yaşanan döneme gelir ve süreklilik sağlanır.

Osmanlı Devleti’nin sınırları içinde beş yüzyıl süreyle kalan, Türk kültür ve medeniyetini cami, köprü, çeşme, imaret, han, hamam, tekke, medrese, çarşı, kütüphane, su kemeri gibi eserlerle yansıtan ve demografik yapıda Türklerin ilk sırayı aldıkları Balkanlar mekânsal bellek açısından zengin veriler içeren bir coğrafyadır. Orhan Gazi’nin büyük oğlu Şehzade Süleyman’ın 1354 yılında Gelibolu Kalesi’ni ele geçirmesiyle Osmanlı Devleti Rumeli’ye geçmiş; cenk meydanında kazanılan zaferlerle ve son derece akılcı, zekice, sağduyulu bir siyaset uygulayarak Balkanları fethetmiştir. Bu topraklarda dil, din, ırk ayrımı gözetmeden herkese eşit davranan Osmanlı yönetimi “hakka ve nizamı riayet” (Deliorman, 1975: 41) sayesinde Hristiyan ahali tarafından da benimsenir. Bu denge siyaseti sayesinde Balkanlar’da beş asır tek hâkim olmayı ve bu kadar uzun süre buradaki Türk, Bulgar, Sırp, Yunan, Arnavut, Boşnak ve diğer halkların barış ve huzur içinde yaşamalarını sağlar. 93 Harbi olarak bilinen 1877-1878 Osmanlı Rus Savaşı ile büyük yenilgiye uğrayan, Balkanlar’daki etnik grupların kendi milli varlıklarını ön plana çıkarmak adına Müslüman Türklere yaptıkları zulmün önüne geçemeyen Osmanlı Devleti 1912 yılında Balkan bozgunu ile karşı karşıya kalır. Beş yüzyıl yaşadıkları topraklardan çekilmek mecburiyetinde kalan Türkler geride zengin ve köklü bir miras, anılarını ve ölümlerini bırakırlar. Ancak 20. yüzyılın başında Osmanlı yönetimi Balkanlar’dan çekilince nizam bozulmuş, 20. yüzyıl boyunca denge kurulamamış, huzur temin edilememiştir. Güneydoğu Avrupa’da yer alan bu coğrafya üzerinde günümüzde Arnavutluk, Makedonya, Yunanistan, Bulgaristan, Kosova, Sırbistan, Karadağ, Bosna-Hersek, Romanya, Hırvatistan, Slovenya, Moldova gibi irili ufaklı devletler kurulmuştur.

Beş yüzyıllık mazimizle bağlı olduğumuz, bedel ödeyerek vatan edindiğimiz ve yine ağır bedeller ödeyerek geride bıraktığımız Rumeli, tarihî yaşanmışlıkları en değerli malzeme olarak gören edebiyatta da yansımasını bulmuş, gerek nazımda gerek nesirde Balkanlar’daki Türk varlığını işleyen pek çok eser verilmiştir. Bu eserlerde hem bu topraklardaki Türk hâkimiyeti hem de Balkan Türklerinin yaşadıkları facialar işlenmiştir¹.

Bu geniş coğrafya içinde Balkanlar’daki en önemli serhat şehirlerinden, 520 yıl boyunca Türk hâkimiyeti altında kalan Üsküp adı en fazla anılan, kişisel ve toplumsal belleklere kaydedilmiş şehirlerden biridir. Balkan Yarımadası’nın ortasında Vardar Nehri’nin her iki yakasında bulunan, Kosova-Priştine’ye, Selânik ve Ege denizine, Niş ve Belgrad’a, Sofya ve İstanbul’a bağlanan önemli bir güzergâh üzerinde (İnbaşı, 2012: 377) yer alan Üsküp, 1392 yılında Osmanlı uçbeylerinden Paşa Yiğit Bey tarafından ele geçirilmiştir. Batı Anadolu’daki Saruhan bölgesinden getirtilen Türkmenlerin burada iskân edilmesiyle Üsküp Osmanlı Devleti’nin Balkanlarda en önemli bir “uç şehri” haline gelmiştir (Nureski, 2016: 354). Bu uç

¹ Bk. Uçak 1997; Ülgen, 1993; Şen, 1997; Birinci, 2000; Duman, 2005; Çakır, 2007; Güneş, 2011; Koçak, 2015; Hasdedeoğlu, 2018.

şehri romanlara², gezi kitaplarına³ yansıdığı gibi şiirlerde de işlenmiştir. Bu çalışmada Yeni Türk şiirine Üsküp'ün mekân bellek ilişkisi içinde nasıl yansıdığı üzerinde durulacaktır.

I. Çocukluk Yıllarına ve Kişisel Geçmişe Bağlı Olarak Üsküp

Alman Romantizminin öncülerinden Jean Paul Richter (1763-1825) “Anılar, kimsenin bizden alamayacağı tek mülkümüzdür.” diyor. Çocukluk döneminde edinilen yaşantılar da yaşam boyu insanın peşini bırakmaz. Çocukluk dönemine ilişkin anılar, yetişkinlik döneminde ve sonrasında çevreyle girilen tüm ilişkilerde de belirleyici rol oynar (Tarım, 2013: 86).

Yunan şairi Konstantin Kavafis'in “Şehir” başlıklı şiirinde dile getirdiği gibi doğup büyüdüğü şehir bireyi teslim alır, bütün dokusuyla bilinçaltına yerleşir:

“Yeni bir ülke bulamazsın
Bu şehir arkandan gelecektir
Sen gene aynı sokaklarda dolaşacaksın
Aynı mahallede kocayacaksın
Aynı evlerde kır düşecek saçlarına
Dönüp dolaşıp bu şehre geleceksin
Sonunda” (<https://www.pictame.com/tag/konstantinkavafis>)

Biyopsikososyal bir varlık olarak bedeni, ruhu ve sosyal çevresi ile bir bütün oluşturan insanın ilk sosyal çevresi olan doğduğu ve yetiştiği şehre bağlılığı ömür boyu devam eder. Çocukluğu, gençliği veya gençliğinin bir bölümü Üsküp'te geçen şairler de anılarıyla bağlı oldukları bu şehri şiire taşımışlardır. Mazide kalmış çocuklukla birleştirilerek kaleme alınan Üsküp temalı şiirlerde yoğun bir hüznün ve acı hâkimdir. Bu hüznün ve acının sebebi çocukluğun kaybedilmesi değil hayatın en güzel çağının geçtiği mekânın kaybedilmesidir. Üsküp, şahsiyetlerini bulmaya çalıştıkları dönemde onları yoğuran, şekillendiren ve yetiştiren mekân, ana vatanlarıdır. Üsküp'ten ayrı kalmanın hüznünü daima hissetmişlerdir. Bu şairlerin başında Yahya Kemal gelir. 1 Aralık 1884 tarihinde Üsküp'ün İshakiye Mahallesi'nde dünyaya gelen Yahya Kemal çocukluğunu Üsküp'te geçirmiştir. Erken yaşta kaybettiği ve üzerinde derin etkisi olan annesi Nakiye Hanım ile en unutulmaz anıları bu şehirde yaşamıştır. Üstelik annesi son yolculuğuna Üsküp'te çıkmıştır:

“Bir sonbaharda annemi gömdük o toprağa” (Beyatlı, 1974: 78)

Fransız yazar Maurice Barrés'in vatani tarif ederken kullandığı “ölülerin yattığı toprak” (Tanpınar, 1982: 46) ifadesini benimseyen Yahya Kemal annesinin yattığı, çocukluk anılarının bulunduğu toprağı yaşadığı devletin harita üzerindeki sınırları dışında kalsa da vatan kabul eder. Tarihe dayanan bir milliyetçilik düşüncesine sahip olan Yahya Kemal Üsküp'e yaşanan memleket realitesi ile bakar. Üsküp'ü manen vatan saymakla birlikte maddeten kaybedilmiş olmasının acısını da hisseder ve hissettirir:

“Vaktiyle öz vatanda bizimken, bugün niçin
Üsküp bizim değil? Bunu duydum için için.” (Beyatlı, 1974: 78)

Ancak tarihî milliyetçilik düşüncesi ağır basarak çocukluğunun geçtiği, karakterine şekil veren, din, devlet ve aidiyetin ne olduğunu ona ilk idrak ettiren Üsküp'ün⁴ Türk insanının

² Halide Alptekin'in *Ağlama Tuna* (2012), Hasan Erdem'in *Şar Dağı'nın Kurtları* (2013), Senem Tekinkoca'nın *Zaman Mühürçüsü* (2015), Ayla Kutlu'nun *Yedinci Bayrak* (2016), Osman Gazi Kandemir'in *Yüzyıllık Hikâye* (2016), Kim Mehmeti'nin *Üsküp Dilencileri* (2018) adlı romanları bunlardan bazılarıdır.

³ Yaşar Nabi Nayır'ın *Balkanlar ve Türklük* (1936), Yavuz Bülent Bakiler'in *Üsküp'ten Kosova'ya* (1979), Yıldırım Ağaoğlu'nun *Üsküp Kitabı* (2008), Recai Özcan'ın *Üsküp Günlüğü* (2015) adlı kitapları bunlardan bazılarıdır.

⁴ Yahya Kemal'in hayatında Üsküp'ün yeri için bk. Işıksalan, 2018.

belleğinde yaşamaya devam ettikçe Türk milletine ait olmayı sürdüreceğine duyduğu inançla şiirini sonlandırır:

“Çok sürse ayrılık, aradan geçse çok sene,
Biz sende olmasak bile, sen bizdesin gene.” (Beyathı, 1974: 78)

Doğduğu Üsküp’e hasret duyan bir başka şair Ziya İlhan Zaimoğlu’dur. Asıl adı Yusuf Ziya İlhan Ziya İlhan Zaimoğlu, 1912 Üsküp doğumludur; ailesi ile birlikte 1929’da Türkiye’ye göç etmiştir. “Doğduğum Şehir” adlı şiirinin başında Yahya Kemal’in “Kaybolan Şehir” şiirinden aldığı “Üsküp ki Şar Dağı’nda devamıydı Bursa’nın/ Bir lale bahçesiydi dökülen temiz kanın” (Atasoy, 2013: 301) mısraları vardır. Yahya Kemal’in Anadolu ve Balkanlar arasındaki devamlılığa işaret ettiği bu mısralar Ziya İlhan Zaimoğlu’nun çocukluk ve ilk gençliğini geçirdiği Üsküp’e duyduğu özlemi dile getirmesi için bir zemin teşkil eder. Şair 17 yaşında yerleştiği yeni vatanını, Anadolu’yu benimsemiş ve sevmiş ancak doğduğu ve karakterinin şekillendiği Üsküp’e özlemi hiç dinmemiştir:

“İçimde Şar dağından dökülen bir su çağıldar” (Atasoy, 2013: 301)

Üsküp’ü çağrıştıran bir tek türkü bile şairin belleğini harekete geçirir, Üsküp toprağının kokusunu burnuna getirir. Aradan uzun yıllar geçmesine rağmen tazeliğini koruyan anılar geçmişi hale taşır. Bahçeli evleri, geniş cadde ve dar sokakları, günümüzde artık akmayan Serova Deresi’ni, Vardar Nehri’ni, Saat Kulesi’ni, Gazi Baba Tepesi ve Türbesi’ni, camileri, köprüleri, yerel kıyafetleri ve halkın konuşmasını hatırlar.

1928 Üsküp doğumlu Necati Zekeriya⁵ II. Dünya Savaşı sonrası Yugoslav edebiyatının önemli bir ismi ve Türkçenin unutulmaması için direnmiş, eserlerini Türkiye Türkçesi ile vermiş bir edebiyatçıdır. “Evliya Çelebi Sokağı’nın Şiiri”, “Geç Saatlerde Üsküp’ün Eski Çarşısını Dolaşırken”, “Bir Evler Yaptırdım”, “Çarşının İnsanları”, “Üsküp’e Yeşili Ozanlar Vermiş”, “Lonca Çeşmesi’nin Şiiri” adlı metinlerde çocukluğunun geçtiği Üsküp’ü lezzetle anlatır. “Evliya Çelebi Sokağı’nın Şiiri”nde Evliya Çelebi Sokağı odak noktasıdır. Evliya Çelebi’nin seyahatnamesinde sözü geçtiği için Evliya Çelebi’ye ithafen Evliya Çelebi adı verilen sokak şairin çocukluğunu toplayan bir mekândır. Adını anmak, yıllar sonra bu sokaktan geçmek Necati Zekeriya’yı çocukluğuna geri götürür. Dükkanlar, çehreler değişse de sokak aynı sokaktır; anıları geri getirerek aidiyet duygusunu tazeler. Sabit bir mekân olarak geçmişin parçası olan bu sokak çocukluğun yansıtıcı merkezi haline gelir. “Geç Saatlerde Üsküp’ün Eski Çarşısını Dolaşırken” adlı şiirde Necati Zekeriya 1941’de işgal edilmesini hatırlar. 1939’a kadar Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı idaresinde olan Üsküp 7 Nisan 1941’de Bulgarlar tarafından işgal edilmiştir. Eski çarşığı dolaşırken 13 yaşını idrak ettiği 1941 yılına döner ve aynı acıyı yeniden hisseder. 16. yüzyıl Divan şairi Âşık Çelebi’nin mezarının bulunduğu, Üsküp’teki en büyük Müslüman mezarlığının içinde bulunan ve komünizm döneminde yıkılarak üstü toprakla kapatılan Gazi Baba Türbesi’ni⁶ düşünmek yüreğindeki acıyı hafifletir. Gazi Baba Türbesi, Üsküp’teki Müslüman halkı bir araya toplayan sembolik bir mekâna dönüşür:

“Bu saatlerde artık mümkün değil rastlamak bir ahbaba;
Ancak türbesinde şiiriyle secde eder Gazi baba.” (Atasoy, 2013: 372)

II. Tarihî ve Kültürel Anlamıyla Üsküp

Balkan yarımadasının ortasında Vardar nehrinin her iki yakasında bulunan Üsküp çeşitli yollar vasıtasıyla Kosova-Priştine’ye, Selânik ve Ege denizine, Niş ve Belgrad’a, Sofya ve İstanbul’a bağlanan önemli bir güzergâh üzerindedir (İnbaşı, 2012: 377). Batılı kaynakların

⁵ Necati Zekeriya hakkında geniş bilgi için bk. Tufan, 1996: 130-133; Leontiç, 2011: 129-139.

⁶ Gazi Baba Türbesi 1963 depreminde zarar görmüş ve komünizm döneminde bu durumdan faydalanılarak türbe tamamen yıkılmıştır. Bursa Büyükşehir Belediyesi tarafından 2013’te restore ettirilmiştir.

verdiği bilgiye göre 6 Ocak 1392’de Osmanlı Devleti’nin yönetimi altına giren (İnbaşı, 2012: 377) Üsküp’te Türklerin iskân edilmesiyle demografik yapı üzerinde hâkimiyet kurulmuş ve köprü, cami, mescit, medrese, çeşme, çarşı, hamam gibi mimarî eserlerle süslenen şehir kısa sürede Osmanlı şehri çehresine kavuşmuş, değişen çehreyle birlikte şehir Türk-İslâm ruhu kazanmıştır. XX. yüzyıl başlarına kadar Osmanlı idaresinde kalan şehir 23-24 Ekim 1912’de Sırp tarafından işgal edilmiş, 1915 tarihinde Bulgarların, 1918’de de tekrar Sırp eline geçmiştir (İnbaşı, 2012: 379). Üsküp 1918’de Yugoslavya Krallığı sınırları içinde kalmış, II. Dünya Savaşı’ndan sonra Yugoslavya Sosyalist Federal Cumhuriyeti’nin bir parçası olan Makedonya Sosyalist Cumhuriyeti’nin, 1991 itibarıyla da Makedonya Cumhuriyeti’nin (bugünkü adıyla Kuzey Makedonya Cumhuriyeti) başkenti olmuştur. Balkan Savaşı ile birlikte Osmanlı toprağı olmaktan çıkan Üsküp Mustafa Paşa Camii, Sultan Murat Camii, Eski Çarşı, Fatih Köprüsü, Taşköprü, Kurşunlu Han gibi mimarî yapılarla Türk İslâm medeniyetine has çehresini korumak için çabalarırken en veciz anlatım türü olan şiir de Üsküp’ün yaşayan ya da kaybolmuş tarihî ve kültürel dokusunu işleyerek şehirdeki Türk İslâm ruhunu kayıt altına almaktadır.

Üsküp için yazılmış en mükemmel şiir olan “Kaybolan Şehir”de Yahya Kemal Üsküp’ün Yıldırım Bayezid döneminde Osmanlı topraklarına katıldığını ve şehrin kısa sürede Türk İslâm medeniyetinin izlerini taşımaya başladığını vurgulayarak şiirine başlar. Bu vurgu son derece önemlidir. Çünkü Üsküp ancak fetihten sonra bir şehir görüntüsü kazanmış ve “bizim” ruhumuzu aksettiren önemli bir serhat şehri olmuştur.

Bu şiirin en sık tekrarlanan kısmı “*Üsküp ki Şar Dağı’nda devamıydı Bursa’nın*” mısraıdır. Şiirlerinde daima Türk İslâm medeniyetine ait değerleri dile getiren Yahya Kemal’in Üsküp ile Bursa arasında bir benzerlik kurduğu malûmdur. Bursa Osmanlı’nın kuruluşuna tanıklık eden bir şehirdir. Üsküp de Osmanlı’nın Balkanlar’daki hâkimiyetinin en önemli ilk tanığıdır. Biri ilk başkent, diğeri serhat şehridir. Osmanlı Devleti’nin kuruluş döneminde son derece önemli olan bu iki şehri Yahya Kemal tarihî değerleri dışında tabiatlarıyla da birbirine benzetmiştir. Bursa sırtını Uludağ’a, Üsküp de Şar Dağı’na dayanmış, yeşilin hâkim olduğu iki şehirdir. Yahya Kemal hem tarihî ve kültürel önemi hem de tabiat benzerliğini işaret ederek Anadolu medeniyetinin ve manzarasının Üsküp’te devam ettiğini dile getirir. Bursa, Osmanlı Devleti için nasıl uhrevî ve kutsal bir merkez olmuşsa Üsküp’ün de Balkanlar’da aynı işlevi gördüğüne gönderme yapar.

Üsküp doğumlu Ziya İlhan Zaimoğlu “Doğduğum Şehir”de belleğinde depoladığı çocukluk anılarından kalan mekânlardan, Üsküp’teki en eski Osmanlı camii olan Mustafa Paşa Camii, Sultan Murat Camii ve türbesi, Pazarbayırı, kale meydanından söz eder. Vardar boyunda fermene denilen yelek, çakşır denilen şalvar giyip beline ibrişimden yapılmış tarablus kuşak sarmış delikanlıları gözünde canlandırır:

*“Canlı çizgiler belirir, doğduğum şehirden;
Bir vakitler akıncı atalarımın eştigi,
Serhat pehlivanlarının güreştiği,
Göz alabildiğine uzanan kale meydanı
Ve Mustafa Paşa Camisiyle süslü Pazarbayırı’ndan
Seyrederim “Serova”nın “Vardar”a dökülüştünü.
Nehir boyunda çakşır-fermene giymiş
Tarablus kuşaklı delikanlıların
Erkekçe yürüyüşünü.”* (Atasoy, 2013: 301)

Üsküp’ün önemli bir sembolü olan Sultan Murat Camii, bu camiinin bahçesinde bulunan Saat Kulesi, Gazi Baba türbesinin bulunduğu Gazi Baba tepesi geçen zamana rağmen Üsküp’ün Türk’e ait olduğunu haykırmaya devam etmektedir:

*“Ta İstanbul’un fethinde kullanılan toplarının
Döküldüğü Tophane, yıkık üzüntülü durur arkada.
Şehrin ortasında minyatür bir tepede yükselen
Sultan Murat Camisi’yle türbesi
Kosova Meydan Savaşı’nı anlatır satır satır.
Yanı başında altı saatlik yoldan
Sesi duyulan Saat Kulesi
Zamanın erdiğini hatırlatır.
Karşıda bayramları kurban adanan
“Gazi Baba” tepesi yerli yerinde.”* (Atasoy, 2013: 302)

Akıncılık ruhundan, Kosova Meydan Savaşı’ndan, İstanbul’un fethinde kullanılan topların dökülmesinden, cihanşümül devlet kurmuş Türk insanının cevherinin şehre sinmiş olmasından söz eden Ziya İlhan Zaimoğlu’nun şiirde üzerinde durduğu bir başka tarihî süreç de II. Dünya Savaşı yıllarıdır. II. Dünya Savaşı sırasında Bulgarlar tarafından Üsküp’ün işgal edilmesi ve 1945 itibarıyla Yugoslavya Sosyalist Federal Cumhuriyeti’nin içinde yer alan Makedonya Sosyalist Cumhuriyeti’nin başkenti olan Üsküp’te Türkçenin unutturulması şairi özellikle çok üzer.

Ziya İlhan Zaimoğlu, Üsküp’ün minarelerini göğe yönelmiş mızraklara benzetir:

*“Yeşil bir ormanın yanı başında
Göğe yöneltmiş mızrakları andıran minareleri”* (Atasoy, 2013: 301)

Bu benzetme çok önemlidir. Üsküp bir başka devletin sınırları içinde kalsa da Müslüman Türk ruhunu temsil eden camiler ayakta. Bu benzetmede şehre damgasını vurmuş Müslüman Türk ruhunu emperyalist Batı’ya karşı koruyan camilerinin göğe yükselen minarelerinin sivri uçlu mızrak gibi bu ruhu yok etmeye teşebbüs edecekler saldırmaya hazır oldukları vurgulanmaktadır.

Üsküp’ün Türk kimliğini ortaya koyan bu eserlerin yanı sıra ölülerimizin bu topraklarda yatıyor olması Üsküp’ü vatan toprağı olarak görmek için en önemli sebeptir:

*“Yıldızsız kandil gecelerinde
Sayısız mezar taşlarında yanan
Mumların şehriyi parıldar gözlerimde.”* (Atasoy, 2013: 302)

Kültürel anlamda Üsküp’ten söz eden bir şair de Bedri Rahmi Eyuboğlu’dur. “Yazma Destanı’ndan” adlı metinde Üsküp’ten Türkiye’ye göç etmiş Şaban Usta adlı birinden söz eder. İstanbul’a kolayca alışmış olsa da Şaban Usta Rumeli ağzı ile konuşmayı sürdürmektedir. Bedri Rahmi özellikle onun misafirperverliği üzerinde durur ve Anadolu insanı ile Rumeli insanı arasındaki bu kültürel benzeşmeye dikkat çeker.

Yugoslavya Struga Şiir Akşamları’na⁷ katılmış bir isim olan İsmail Ali Sarar “Üsküp Üzerine Yakılmış Türkü”de Üsküp’ün tarihî ve kültürel değeri üzerinde durur. Üsküp’ün maziye hale bağlayan mimarisinden ve varlığını ısrarla koruyan Türk nüfusundan söz eder. Yahya Kemal’i sinesinden çıkaran Üsküp’te yaşayan her Türkün Türkiye’dekiler için can dostu olduğunu söyler:

*Yüzyıllar burada olmuş efsane
Zamanın akışı hep tane tane
Can dostu kardeştir burda her hane
Gönül kapısında çırağ gibisin.*

⁷ Struga şehrinde yapılan Struga Şiir Akşamları 1961 yılında Makedon şiirinin kurucuları Miladinov kardeşlerin 100. doğum yılı dolayısıyla düzenlenen kutlama programı ile ortaya çıkmış ve kırk ülkeden katılan 250 şair ile her yıl tekrarlanmıştır.

Üstat Yahya Kemal sinende doğmuş
Yıllara duruşun özleme yolmuş
Komşulara açık bir kapı olmuş
Burcu burcu kokan bir bağ gibisin

Tarihin kültürün büyük bir destan
Köprüler anıtlar geleceğe şan
Vardar'ın akışı içli bir keman
Dostluk kardeşliğe bir ağ gibisin (Atasoy, 2013: 368)

Üsküp doğumlu Necati Zekeriya şiirlerinde Üsküp'ün hem bir kültür hem de bilim merkezi olduğuna dikkat çeker. “Bir Evler Yaptırdım” adlı şiirde 15. yüzyılda İsa Bey tarafından yaptırılan Sulu Han, bir diğer adı Davut Paşa Hamamı olan ve II. Bayezid döneminin sadrazamlarından Davut Paşa tarafından yaptırılan Çifte Hamam'dan bahsederek Üsküp'ü anlatır. Necati Zekeriya Osmanlı hâkimiyeti altındaki Üsküp'ü “Üsküp'e Yeşili Ozanlar Vermiş” adlı şiirde de hatırlar ve Türklerin bu şehri kültür merkezi olmanın yanı sıra bilim merkezi haline de getirdiğini vurgular. İslahane ve İdadi Mektebi 19. yüzyılın sonuna doğru Sanayi Mektebi'ne dönüştürülmüş ve bu eğitim kurumu Üsküp'te kültürün medeniyetle birleşmesini sağladığı gibi bilimin de gelişmesine katkıda bulunmuştur. Bu okullarda yetişenler acısıyla, sevinciyle Üsküp'ü şiire taşıyarak bu şehrin edebiyatta yer edinmesini sağlamışlardır. Necati Zekeriya, Üsküplü Kılıçzade İshak Çelebi'nin bu ozanların en büyüğü olduğunu belirtir.

“Lonca Çeşmesinin Şiiri”nde Necati Zekeriya çocukluğunda atları, faytonları seyrederken su içtiği Lonca çeşmesinden söz eder. Lonca Çeşmesi, İsa Bey Camii'ne giden yolun başında, dört yol ağzındadır ve 19. yüzyıl sonu ile 20. yüzyıl başlarındaki Üsküp'te fayton durağıdır. Necati Zekeriya şiirde Üsküp ağzı ile “payton” diyerek çocukluğunda hayranlıkla seyrettiği faytonları, soğuk sular içtiği Lonca çeşmesini hatırlayarak geçmişin güzelliğine dalar. Aradan ne kadar uzun zaman geçmiş olursa olsun bu çeşmeden içtiği suların tadı hâlâ damağındadır Necati Zekeriya'nın. Sonradan yapılan çeşmelerden akan sularla asla aynı tadı bulamamıştır. Faytonlar Sokağı ve Lonca çeşmesi Üsküp'ün tarihî mekânlarıdır ve günümüzde mevcut olmayan bu mekânları şiirinde yaşatarak kaybolmalarını ve hafızalardan silinmelerini engellemeye çalışır:

Yeni çeşmeler yapıldı Üsküp'te şimdi
Bu yaşta bile bazen su içerim onlardan
Nedense hiçbiri güzel değil Lonca çeşmesi gibi. (Atasoy, 2013: 374)

Azerbaycan'dan Anadolu'ya göç etmiş bir ailede yetişen şair, yazar, gazeteci Yavuz Bülent Bakiler *Üsküp'ten Kosova'ya* adlı gezi kitabında Üsküp izlenimlerini aktardığı gibi şiir türünde de dile getirmiştir. Üsküp, Yavuz Bülent Bakiler'in gönül coğrafyasının çok önemli parçasını oluşturur. Türklerin vatanını siyasi haritaların dışında, Balkanlar'dan Tanrı Dağları'na kadar geniş bir coğrafya olarak kabul eden⁸ Yavuz Bülent Bakiler için Üsküp barındırdığı tarihî eserlerle geniş Türk dünyasının Balkanlar'daki varlığını temsil eden bir kültür merkezi, serhat şehridir:

Balkanlarda büyük, öksüz kubbeler
Minareler, şadırvanlar, kervansaraylar
Bizi söyler, anlatır Mimar Sinan'dan beri
Üsküp'te, Estergon'da, bir atar damar gibi
Davullar, zurnalar ve serhat türküleri. (“Bizim Türkümüz”, Atasoy, 2013: 45)

⁸ Yavuz Bülent Bakiler'in Türk dünyasını işleyişi için bk. Adıyaman, 2014.

Vardar Nehri üstündeki Fatih Köprüsü olarak da bilinen Taşköprü'den şehri seyreden şair gördüklerini, görmek isteyip de göremediklerini ve manzara karşısında neler hissettiğini dile getirir. Üsküp'teki Türk varlığını silmek amacıyla Makedonya'ya hâkim olan bütün milletler, Sırlar, Bulgarlar, Makedonlar, Osmanlı dönemini yansıtan tarihî eserleri ortadan kaldırma çabası içine girmişlerdir. Yavuz Bülent Bakiler, "Üsküp" başlıklı şiirde Batı'nın Balkanlar'daki Türk izlerini silme çabasını protesto etmek amacıyla Karlızade Mehmet Bey tarafından 1494 yılında yaptırılan ve adını minaresinde bulunan burma şeklindeki yivlerden alan Burmalı Camii seçer. Dört yüz yıl boyunca Türklerin ibadet ettikleri Üsküp'ün bu en büyük camiini 1925'te Sırp yönetimi yıktırması, yerine orduevi binası yaptırmıştır. Şair ilk kez 1976 yılında gittiği Üsküp'te⁹ tarih kitaplarından tanıdığı meşhur Burmalı Camii görememenin acısını yaşar, 1925 yılında bu camiin Sırlar tarafından yıktırılışını acıyla hatırlar. Vardar nehrinin Türk ahalinin yaşadığı tarafında, Taşköprü çıkışında bulunan meydan Osmanlı hâkimiyetinin olduğu dönemde şehrin merkeziyken artık merkez olma vasfını kaybetmiştir. Ne 15. yüzyıldan kalan Burmalı Camii ne de yüzyıllar boyunca Türk insanının Üsküp'teki hayatına tanıklık etmiş olan meydan kalmıştır:

*Arkamda büyük sancılı meydan
Kulağımı vermiş beni dinliyor...
- Meydan, dedim, nerde Burmalı Camiin?
- Ne ben söyleyeyim, ne sen bir şey sor! (Atasoy, 2013: 414)*

Üsküp'te gördüğü tarihî doku Yavuz Bülent Bakiler'i bir yandan İstanbul, bir yandan Bursa'ya götürürken Üsküp'ü kaybetmenin acısını da derinden hisseder:

*Bir yanım İstanbul, bir yanım Bursa
Çeşmeler, kubbeler, kervansaraylar...
İnsan bir de vatanın sevdalısı olursa
Ağlar Üsküp'te çaresiz sabaha kadar. (Atasoy, 2013: 414)*

Üsküp'e Yahya Kemal'in baktığı gözle bakan Yavuz Bülent Bakiler şehrin Türk-İslâm medeniyetini yansıtan çehresini Türkiye'den iki şehir seçerek yansıtır. Bu şehirlerden ilki Türk-İslâm medeniyetinin somut sentezi olan İstanbul'dur. Yavuz Bülent Bakiler İstanbul'dan söz ederek okuyucuya İstanbul'un fethine katılıp bir kısmı şehit düşen, bir kısmı gazi olarak Haliç kenarında Üsküplü Mahallesi'ni kurup İstanbul'a ilk Türk mayasını katan evlât-ı fatihanı hatırlatır. Şiirde Üsküp'e benzerliği açısından seçilen ikinci şehir, Yahya Kemal'in "Üsküp ki Şar dağında devamıydı Bursa'nın" benzetmesini benimseyerek, Türk-İslâm medeniyetinin Anadolu'da devam ettiğini bütün görkemiyle yansıtan Osmanlı Devleti'nin ilk başkenti Bursa'dır.

1976 yılında yapılan Struga Şiir Akşamları'na Türkiye Cumhuriyeti'ni temsilen katılan Yavuz Bülent Bakiler'in Yugoslavya'daki izlenimlerini aktardığı *Üsküp'ten Kosova'ya* adlı kitabı ile "Üsküp" adlı bu şiiri birleştirerek okumak gerekir. Şiir, o gezi sırasında kaleme alınmıştır. Yavuz Bülent Bakiler bu şiirini kendisini *Türk Tarihinde Osmanlı Asırları* adlı kitabıyla derinden etkilemiş olan Samiha Ayverdi'ye ithaf etmiştir. Tıpkı şiirine yansıdığı gibi gezi izlenimlerini okurken de Yavuz Bülent Bakiler'in Üsküp'te ilk karşılaştığı Türk eseri Fatih Köprüsü'dür. Şiirde olduğu gibi kitapta da içinde Rumeli türkülerinin sesleri ile Fatih Köprüsü'nde etrafı seyrederken dört yüz yıl boyunca köprünün açıldığı meydanda bulunan ve Selçuklu mimarisinin özelliklerini taşıyan Burmalı Camii düşünür. Bu meydanın tanık olduğu hadiseleri, Burmalı Camiin Sırlar tarafından yıkılarak yerine orduevi yapıldığını, ardından şiddetli bir deprem sonucu bu orduevinin yıkıldığını düşünür. Meydanın mazideki acılarının halde de devam ettiğini acıyla görür. Çünkü geceleri bu meydan "ar duygusunu kaybetmiş" bir gençliğin serbestçe birbirlerine yaklaştıkları bir parka dönüşmüştür.

⁹ Yavuz Bülent Bakiler'in ikinci kez Üsküp'e gidişi 2000 yılında olur.

Yavuz Bülent Bakiler, Üsküp'te Osmanlı'nın izlerini sürer. Kazancılar Çarşısı, dört yüz yıldır ayakta kalmayı başarmış Kurşunlu Han, Bakırcılar ve Çifte Hamam hem gezi kitabında hem de şiirinde adını heyecanla andığı, Osmanlı'nın kültür zenginliğini ifade eden mekânlardır. Yıkılmış camiler, hapishane olarak kullanıldıktan sonra akustiği dolayısıyla konser verilen bir salona çevrilen hanlar, yok olan kervansaraylar içini acıtır. II. Murat'ın şehit düştüğü ve iç organlarının gömülü olduğu toprağı öpen Yavuz Bülent Bakiler, kitabında bu ziyareti uzun uzun anlattığı gibi (Bakiler, 2012: 91-101) şiirinde de II. Murat'ın sandukası önünde hissettiklerini veciz bir şekilde ifade eder; tıpkı II. Murat gibi yüreğini Üsküp'te bırakarak Türkiye'ye döner:

*Rüzgârlar, bulutlar götürün beni burdan
Halim yok, gözlerimi silemiyorum.
Yağan yağmur mudur bir büyük nurdan
Yoksa yüreğim mi bilemiyorum. (Atasoy, 2013: 414)*

Yavuz Bülent Bakiler Ahmet Kabaklı'ya ithaf ettiği “Bizim Türkümüz” şiirinde Türk milletinin Edirne ile Kars arasında değil çok daha geniş bir coğrafyada yaşadığını anlatır ve Kerkük-Türkistan-Azerbaycan-Kırım Türklerinin yaşadıkları zulümden söz ederken Trakya ve Anadolu sınırları dışında kalan ve artık yâd ellerde bulunan Üsküp'ü zikreder. Osmanlı Devleti'nin Balkanlar'daki bu en önemli serhat şehri hâlâ barındırdığı eserler ve toprağında yatan atalarımızla Türk ruhunu aksettirerek adeta maddeten kaybedilen ama manen Türkün olmaya devam eden geniş bir coğrafyanın temsilcisi olur:

*Balkanlarda büyük, öksüz kubbeler
Minareler, şadırvanlar, kervansaraylar
Bizi söyler, anlatır Mimar Sinan'dan beri
Üsküp'te, Estergon'da bir atar damar gibi
Davullar, zurnalar ve serhat türküleri... (Atasoy, 2013: 415)*

Barındırdığı tarihî ve kültürel doku Üsküp'ü Osmanlı Devleti'nin varisi olan Türkiye için bir atardamar haline getirmiş, atardamar nasıl kalpten vücuttaki damarlara temiz kan taşır ve kan akışını hızlandırır Üsküp de muhafaza ettiği tarihten fişkırان ve Balkanlar'dan Türkiye'ye akan ruh ile Türk insanının kültürel hafızasını diri tutmaktadır.

Prizren (Kosova) doğumlu, “Prizrensiz yaşayabilirim ama Üsküpsüz yaşayamam” cümlesiyle Üsküp'e bağlılığını çarpıcı bir şekilde ifade eden Nusret Dişo Ülkü “Üsküp'e Ağıt” şiirinde Üsküp sevdasını anlatır. Renk imgesi şiirin hareket noktasıdır. Renklerin somut dünyasından yola çıkan Nusret Dişo Ülkü yeşilin, mavinin, akın, alın kucakladığı bir Üsküp yerine acıyla özdeşleşen karanın, işkence ile özdeşleşen morun, hastalıkla özdeşleşen sarının, kanla özdeşleşen kızılın çevrelediği bir Üsküp manzarası çizer:

*Alı ala, akı aka, moru mora, karayı karaya sormadım.
Yeşili gözlerde, maviyi göklerde, kızılı yüreklerde aradım.
Sarı; sarışın kızın saçlarında tel tel olup
Hasta çocukların yüzlerinde pul pul olup
Yaz ağaçlarını yapraklarında dal dal olup
İlkin ağardı, göğerdi sonra karardı.*

*Yeşili yeşile, maviyi maviye, kızılı kızıla, sarıyı sarıya sormadım.
Alı güllerde, akı bulutlarda, karayı yırtıcı kuşlarda aradım.
Mor; esmer kızın eteklerinde yer yer olup
Ezik çocukların diş etlerinde kan kan olup
Ölü anaların gözlerinde yol yol olup
İlkin ağardı, göğerdi sonra karardı.*

*Dedeyi dedeye, nineyi nineye, oğlanı oğlana, kıza kıza sormadım.
Anayı hıçkırıklarda, babayı çiğliklarda, Üsküp'ü yıkıntılarda
Üsküp; sarışın kızın düşlerinde hiç hiç olup
Hasta çocukların yataklarında diş diş olup
Geçen bir yılın yılçaklarında diş diş olup
İlkin doğrandı, kana boyandı, sonra uyandı.*

*Anayı anaya, babayı babaya, Üsküp'ü Üsküp'e sormadım.
Oğlanı yağmurlarda, kıza çamurlarda, Üsküp'ü haritalarda aradım.
Üsküp; esmer kızın ağlamaklarında inim inim olup
Ezik çocukların gömütlerinde dilim dilim olup
Ölü anaların memelerinde yudum yudum olup
İlkin çalkandı, kana boyandı sonra uyandı. (Atasoy, 2013: 436)*

Bu mısralarda Üsküp'ün yabancıların eline geçmesi, Üsküp'te yaşayan Türklerin çektiği acılar renklerle dile getirilirken yeniden Üsküp'e sahip olma arzusunun şairin dimağına ve yüreğine hâkim olduğu hissedilmektedir. Üsküp, Türkler için anayurttur. Ve şiirde ancak yurdunu kaybeden bir insanın duyacağı acı ve hüzün hemen her mısraa sinmiştir.

1944 Priştine (Kosova) doğumlu Arif Bozacı altı mısralık “Üsküp” başlıklı şiirinde Taşköprü ve Vardar Nehri, Üsküp'ü ve Üsküp'te yaşanan sevdaları temsil eden mekânlar olarak yer alırlar.

Sonuç Yerine

Camii, kalesi, türbesi, köprüsü, hamamı, çarşısı, nehri, deresi, sokakları, yerel kıyafetleri ile Üsküp'ü belleklerde canlı tutmayı hedefleyen güzel ve etkileyici şiirler kaleme alınmıştır. Türkçenin tadını da hissettiren bu şiirlerin ortak noktası hüzün yüklü olmalarıdır.

Üsküp doğumlu şairler Üsküp'te geçen çocukluk ve gençliklerini hatırlarken bu mazi yolculuğu içinde kimliklerini tazeler, aidiyetlerini sağlamlaştırırlar. 523 yıl Türk hâkimiyeti altında kaldıktan sonra kaybedilen Üsküp'ü içlerinde yaşatmaya devam ettikçe Üsküp ile daha da yakınlaşırlar. Üsküp'e ziyaret amaçlı giden şairlerin de Üsküp ile karşılaştıklarında milli kimliklerini bir kez daha idrak ettikleri görülür. İster Üsküp doğumlu olsun ister ziyaret amaçlı bu şehre gitmiş olsun Üsküp'ü şiire taşıyan bütün şairler Üsküp'ün Türklükle birleşmiş mazisini hatırlatırlar. Mustafa Paşa Camii, Sultan Murat Camii ve türbesi, Pazarbayırı, kale meydanı, Taşköprü, Gazi Baba türbesi, Gazi Baba Tepesi, Çifte Hamam gibi Türklerin asırlar boyunca Üsküp'te yaşadığına tanıklık etmiş tarihî mekânları birer sembol haline getirirler. Bugün Üsküp'te mevcut olmayan Burmalı Camii, Faytonlar Sokağı, Lonca Çeşmesi, akmayan Serova Deresi gibi Türk insanının hayatına damgasını vurmuş mekânlar bu şiirler sayesinde yaşamaya devam ederler. Üsküp 1912 yılında Sırpların eline geçerek bundan sonra bir daha Türkiye'nin coğrafi haritasında yer almasa da bu şiirler Türk milletinin gönül coğrafyasında Üsküp'ün yerini güçlendiren örneklerdir. Şiirlerde sözü geçen mekânlar Üsküp'ü temsil ederken mekânsal bellek tarihî ve kültürel belleğin tazelenmesini sağlar. Böylelikle Osmanlı Devleti'nin Balkanlar'daki hâkimiyetini temsil eden Üsküp, Balkanlar'dan Trakya ve Anadolu'ya doğru Türk ruhunun aktığı bir merkez olması bakımından ön plana çıkarak bir taraftan da toplumsal belleğe kaydedilir.

Şiire yansıyan Üsküp örneğinde de görüldüğü üzere mekânlar tarihî, kültürel ve toplumsal belleği besleyen ve aidiyet duygusunu kuvvetlendiren sembollere dönüşebilmekte, mekânsal bellek edebî esere aksedince kalıcı olarak ortak bir kültürel belleğin oluşumuna katkı sağlayabilmektedir.

Bilgi Notu

Makale, araştırma ve yayın etiğine uygun olarak hazırlanmıştır. Yapılan bu çalışma etik kurul izni gerektirmemektedir.

Kaynakça

- Adıyaman, H. (2014). Yavuz Bülent Bakiler'in şiirlerinde Türk dünyası. *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, 3(5), 52-61.
- Atasoy, A. E. (2013). *15. yüzyıldan bugüne Rumeli motifli Türk şiiri antolojisi*. Nilüfer Belediyesi Matsis Matbaa Hizmetleri.
- Bakırcıoğlu, R. (2012). *Ansiklopedik eğitim ve psikoloji sözlüğü*. Anı Yayıncılık.
- Bakiler, Y. B. (2012). *Üsküp'ten Kosova'ya*. Yakın Plan Yayınları.
- Beyatlı, Y. K. (1974). *Kendi gök kubbemiz*. İstanbul Fetih Cemiyeti Yayınları.
- Birinci, N. (2000). *Edebiyat üzerine incelemeler*. Kitabevi Yayınları.
- Çakır, Ö. (2007). Balkan Harbi'nin Türk şiirindeki akisleri. *EKEV Akademi Dergisi*, (33), 215-228.
- Deliorman, A. (1975). *Yugoslavya'da Müslüman Türk'e büyük darbe*. Boğaziçi Yayınları.
- Duman, H. H. (2005). *Balkanlara veda*. Duyap Yayınları.
- Güneş, M. (2011). Rumeli'nin kaybının Türk şiirindeki akisleri. *Türkbilig*, (21), 136-206.
- Hasdedeoğlu, O. (2018). Ömer Seyfettin'in hikâyelerinde Balkan coğrafyası ve gündelik yaşam. Z. Gölen, A. Temizer (Ed.), *Osmanlı Dönemi Balkanlarda Gündelik Hayat* içinde (227-276. ss.), Gece Kitaplığı.
- Işıksalan, S. N. (2018). Yahya Kemal'in Ahmet Ağâh'lı yılları ve Üsküp. *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2(1), 1-24.
- İnbaşı, M. (2012). Üsküp. *TDV İslâm Ansiklopedisi* içinde (377-381. ss.), 42, TDV İslâm Araştırmaları Merkezi.
- Karakuş, E. (2018). *Yahya Kemal ve Üsküp*. İstanbul Fetih Cemiyeti Yayınları.
- Koçak, A. (2015). Savaşın gölgesinde yazılan hikâyeler: Ömer Seyfettin'in hikâyelerinde savaşın yansımaları. *Çanakkale Araştırmaları Türk Yıllığı*, 13(18), 637-656.
- Leontiç, M. (2011). Necati Zekeriya'nın şiirlerinde çocuk sevgisi. *Baltam Türklük Bilgisi Dergisi*, (14), 129-139.
- Nureski, D. (2016). Osmanlı'dan günümüze Makedonya'daki Türk kültürü ve Makedonya'nın Türk kültür tarihindeki yeri ve önemi. *Avrasya Etütleri*, 50(2), 351-388.
- Şen, C. (1997). *1897 Osmanlı Yunan Muharebesi'nin Türk edebiyatındaki akisleri*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Tanpınar, A. H. (1982). *Yahya Kemal*. Dergâh Yayınları.
- Tarım, R. (2013). *Çocukluk ve şiir*. Özgür Yayınları.
- Tufan, M. (1996). Makedonya Türk edebiyatına damgasını vuran şair. *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*, (1), 130-133.
- Ulgen, E. (1993). *1897 Türk Yunan Savaşı'nın Türk şiirindeki akisleri*. (Yayımlanmamış doktora tezi). İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

<https://www.pictame.com/tag/konstantinkavafis>

http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5ca4951ad66678.56588141

EXTENDED ABSTRACT

Rumelia has been home for Turks for over five centuries. No small amount of blood was shed during both the conquest of Rumelia and her loss. Thus, Rumelia has become a material for literature, with her precious experiences and stories. In prose and in verse many works were written about the Turkish presence in Rumelia. The reign of Turks in that area and the sorrows of Balkans Turks during the tragedy of the loss of Rumelia have become subject for these works.

Skopje had been under Turkish rule for five hundred and twenty years. It was an important stronghold; its name is etched into collective memory. This city has been an inspiration for poems as well as being for novels and travel writings. In this study, it is aimed to determine how Skopje is depicted in Modern Turkish poetry in terms of setting – memory relation.

Skopje is a rich city with various landmarks belong to the Turko-Islamic Civilization such as mosques, castles, tombs, bridges, baths, bazaars, local and traditional clothing, which are immortalized by beautiful and moving poems in Turkish language. One thing common in all of these poems is that they all have a sense of loss, sorrow, ennuui.

Turkish poets born in Skopje, remember the Turkish past of Skopje while they are reflecting on their childhood, youth and early memories. This image of Skopje lives in their hearts as long as they dwell on their sweet memories. Thus, Skopje is never forgotten, her Turkish heritage will never be forgotten.

Not only Turkish poets born in Skopje, but also Turkish poets who visit Skopje mix the physical presence of the city with the Turkish history. They remember their past and feel the pride in this glorious history. Landmarks such as Mustafa Paşa Mosque, Sultan Murat Mosque and tomb, Pazarbayırı, Kale Meydanı, Taşköprü, Gazi Baba tomb, Gazi Baba Tepesi, Çifte Hamam that had been witnessed to the history of the Turkish rule in the city, become symbols of Turkish pride in poetry. Even other landmarks that are ruined and destroyed after the city fell to the Serbian forces in 1912, such as Burmalı Mosque, Faytonlar Sokağı, Lonca Çeşmesi, Serova Deresi, continue to live in the literature. Thus, even if Skopje is forever separated from Turkey after 1912, she is still part of our ancestral heritage. Skopje forever remains in Turkish memory.

Skopje was an important centre for the European part of the Ottoman Empire. She was under Ottoman rule more than many other famous cities of the empire, even more than İstanbul. Her loss was devastating both sociologically and politically, but in culture, in art, in literature, she remains Turkish as much as any other city in Eastern Thrace or in Anatolia.

It is seen that landmarks, famous places (geographic, historic or current ones) can be used in literature so, these landmarks can be remembered even after the city lost or can be instrumental to awaken national feelings in the reader. Poetry can keep the cultural heritage alive in the citizens who are now living in far away from Skopje.